

Research Paper

Development of Macro Strategies for the Development of Agricultural Exports With a Futures Research Approach

*Soheila Jashari¹ , Marziyeh Esfandiari²

1. Department of Agricultural Economics, Faculty of Economics and Management, Sistan and Baluchestan University, Zahedan, Iran.
2. Department of Economics, Faculty of Economics and Management, Sistan and Baluchestan University, Zahedan, Iran.

Use your device to scan
and read the article online

Citation: Jashari, S., & Esfandiari, M. (2022). [Development of Macro Strategies for the Development of Agricultural Exports With a Futures Research Approach (Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 12(42), 100-117. <https://doi.org/10.22034/sspp.2022.251751>

 <https://doi.org/10.22034/sspp.2022.251751>

Received: 04 Aug 2021
Accepted: 18 Apr 2022
Available Online: 01 May 2022

ABSTRACT

The purpose of this article is to extract the important drivers of export development, to formulate scenarios and to present important strategies for the development of exports in the agricultural sector. The required information was identified in the form of a Delphi questionnaire from the point of view of extraction specialists and drivers affecting export development. These strategies can guide country managers in planning and policy making. For this purpose, the cross-matrix analysis method was used. Among the important drivers, the five most important were: including structural and content strengthening in the field of marketing, packaging based on market tastes, production of export-oriented quality products, establishing strong trade relations with countries, and forming an exporters' union. Using the identified propellants, the scenario space was compiled and three scenarios that were more likely to occur were identified and compiled. Among them, the second scenario was selected with 44% of the most probable scenarios. Diversification of products, production of suitable products in terms of quality according to the demands of the target market, increasing foreign trade is one of the important issues of economic development in any country and is a source of currency for the country.

Key words:

Export, Future research, Strategy, Scenariography

* Corresponding Author:

Soheila Jashari, PhD. student

Address: Department of Agricultural Economics, Faculty of Economics and Management, Sistan and Baluchestan University, Zahedan, Iran.

E-mail: jashari348@yahoo.com

مقاله پژوهشی

تدوین راهبردهای کلان توسعه صادرات محصولات کشاورزی با رویکرد آینده‌پژوهی

*سهیلا جشاری^۱، مرضیه اسفندیاری^۲

۱. گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

۲. گروه علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

چکیده

هدف مقاله استخراج پیشران‌های مهم توسعه صادرات، تدوین سناریوها و ارائه راهبردهای مهم برای توسعه صادرات بخش کشاورزی است. اطلاعات موردنیاز در قالب پرسش‌نامه دلفی و از نظر متخصصین و کارشناسان استخراج و پیشران‌های مؤثر بر توسعه صادرات شناسایی شد. این راهبردها می‌تواند در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری راهنمای مدیران کشور باشد. برای این منظور از روش تحلیل ماتریس اثرات متقاطع استفاده شد. از بین پیشران‌های مهم پنج پیشران مهم‌ترین بودند: تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی، بسته‌بندی بر اساس سلايق بازار، تولید محصولات با کیفیت صادرات‌محور، برقراری روابط تجاری قوی با کشورها، تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان. با استفاده از پیشران‌های شناسایی شده فضای سناریو تدوین شد و سه سناریو که احتمال وقوع بیشتری داشتند شناسایی و تدوین شد و از بین آن‌ها سناریوی دوم با ۴۴ درصد به عنوان محتمل‌ترین سناریو انتخاب شد و سپس در قالب هر سناریو راهبردهایی مانند روش‌های بسته‌بندی مطابق با سلیقه مصرف‌کننده، متنوع کردن محصولات، تولید محصولات مناسب از لحاظ کیفی مطابق خواست بازار هدف، افزایش تجارت خارجی به عنوان موارد مهم توسعه اقتصادی و منبع ارزآوری در هر کشور در نظر گرفته شد.

تاریخ دریافت: ۱۳ مرداد ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۲۹ فروردین ۱۴۰۱

تاریخ انتشار: ۱۱ اردیبهشت ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

صادرات، آینده‌پژوهی، راهبرد، سناریونگاری

* نویسنده مسئول:

سهیلا جشاری

نشانی: زاهدان، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده اقتصاد و مدیریت، گروه اقتصاد کشاورزی.

پست الکترونیکی: jashari348@yahoo.com

مقدمه

بخش کشاورزی از مهم‌ترین و استراتژیک‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور است که امنیت غذایی جامعه به آن وابسته است. در حال حاضر بخش کشاورزی بیش از ۱۳ درصد تولید ناخالص داخلی، ۲۵ درصد ارزش صادرات غیرنفتی، ۲۰ درصد اشتغال و تأمین نزدیک به ۹۳ درصد نیازهای غذایی جامعه و تولید مواد اولیه صنایع دیگر را بر عهده دارد. از چالش‌های بخش کشاورزی می‌توان به کمبود سرمایه، عدم شفافیت بازار محصولات و دلالی بالا در بازار، نداشتن الگوی کشت و طرح جامع کشاورزی، کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی، مصرف زیاد آب، عدم استفاده از تکنولوژی روز و مکانیزاسیون تغییر کاربری اراضی مستعد، مشکلات زیست‌محیطی صنایع و غیره اشاره کرد (حسینی‌زاده کرمی و همکار، ۱۳۹۹: ۱).

در کشورهای پیشرفته توسعه بخش کشاورزی را نه تنها مکمل بخش صنعت می‌دانند، بلکه امنیت تولید غذا را در پیوند با امنیت ملی خود نیز ارزیابی می‌کنند. در کشور ما از توسعه صنعتی و ارتباط آن با بخش کشاورزی غفلت شده است. امکانات زیاد ایران، مانند برخورداری از صنایع مختلف، شرایط آب‌وهوایی و امکان تولید انواع محصولات گرمسیری و کیفیت بالای محصولات تولیدی موجب شده است تا ایران یکی از کشور جهان باشد که در تولید حدود ۲۰ محصول کشاورزی جزو تولیدکنندگان عمده باشد (قاسمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱).

صادرات بخش کشاورزی سهم قابل توجهی از صادرات غیرنفتی را به خود اختصاص داده و از جایگاه ارزآوری بالایی برخوردار است. تکیه بر توسعه و گسترش صادرات کشاورزی می‌تواند زمینه مناسبی را برای حضور ایران در بازارهای جهانی برای صادرات کالاهای غیرنفتی فراهم آورد (عبدالرحیمیان و همکار، ۱۳۹۵: ۱).

شناسایی عوامل اصلی و ترسیم آینده مطلوب در توسعه صادرات محصولات کشاورزی برای ثبات کشاورزی کشور ضروری است تا بتوان از بروز مشکلات در آینده جلوگیری کرد و راهبردهایی را ارائه داد که مدیران کشور در تقویت این بخش یاری شوند.

دستیابی به هدف‌های بزرگ در محیط‌های متلاطم کنونی با برنامه‌ریزی راهبردی تحقق می‌یابد و با توجه به جایگاه بسیار مهم صادرات کشاورزی در اقتصاد ایران در این پژوهش سعی می‌شود چشم‌انداز و راهبردهای توسعه با استفاده از مدل برنامه‌ریزی راهبردی تدوین شود. همچنین در این پژوهش از آینده‌پژوهی استفاده شده است و تدوین راهبردهای توسعه صادرات کشاورزی بر اساس اصول آینده‌پژوهی روش جدیدی است و محقق مطالعه مشابهی را مشاهده نکرده است.

شناخت و آگاهی نسبت به آینده، رؤیایی است که از دیرباز تلاش بسیاری را در طول تاریخ به خود معطوف داشته است. با کوشش متفکران دوره جدید برای پیوند میان شناخت علمی و رؤیای شناخت آینده، حوزه دانش جدیدی با عنوان آینده‌پژوهی شکل گرفت (سیاح مفضلی و اسدی، ۱۳۹۴: ۱۵). پیش‌شرط تحقق آینده‌های مطلوب ترسیم تصویری روشن از آینده مطلوب، به‌ویژه ارزش‌هایی است که جامعه آینده به آن استوار خواهد بود (نصرالهی‌زاده، ۱۳۹۵: ۴). استفاده از روش‌های آینده‌پژوهانه در برنامه‌ریزی استراتژیک می‌تواند از دفاع‌های اساسی در برابر چالش‌های اساسی و چالش‌های محیط پویای امروزی باشد (اصلاتیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۸۹).

توسعه کشاورزی پرداختند و از روش تحلیل ماتریس اثرات متقاطع استفاده کردند و دریافته‌اند راهبردهای مانند ارتقای آموزش‌های تخصصی و کاربردی و توانمندسازی نیروی انسانی و غیره نقش مهمی در توسعه کشاورزی سیستان و بلوچستان دارند.

سهرابی اطهر و تیزچنگ (۱۳۹۶) به بررسی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی منتخب و برنامه‌های توسعه پس از انقلاب بر عرضه صادرات محصولات کشاورزی پرداختند و دریافته‌اند طی سال‌های برنامه سوم توسعه بیشترین مقدار ارزآوری از صادرات محصولات کشاورزی وجود دارد. در حالی که این مقدار در برنامه چهارم توسعه کاهش یافته است.

صفر حسینی و همایون‌پور (۱۳۹۱) در بررسی خود با عنوان «عوامل مؤثر بر صادرات محصولات کشاورزی ایران» که متغیرهای قیمت‌های نسبی نرخ ارز حقیقی، رابطه مبادله تجاری و ارزش افزوده برخی محصولات کشاورزی اثر مثبت و معنی‌داری و همچنین متغیر تولید ناخالص داخلی کشورهایی که محصولات کشاورزی تجارت می‌کنند اثر منفی و دیداری بر صادرات محصولات کشاورزی ایران دارند.

عبدالرحیمیان و خرم (۱۳۹۵) به بررسی شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر صادرات محصولات کشاورزی با استفاده از تکنیک تاپسیس پرداختند و دریافته‌اند صادرات بخش کشاورزی میزان قابل توجهی از صادرات غیرنفتی را به خود اختصاص داده و از جایگاه ارزآوری بالایی برخوردار است و عامل روابط تجاری بین‌المللی دارای بیشترین تأثیر در صادرات محصولات کشاورزی است.

قاسمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی چالش‌های گسترش صادرات محصولات کشاورزی و کاهش ضایعات در محصولات طبیعی پرداختند و

در سال‌های اخیر حدود نوسان قیمتی در بازار نفت درآمد ارزی کشور را با تغییرات زیادی روبه‌رو کرده و اقتصادی کشور را تحت تأثیر قرار داده است. این باعث شده تنوع در محصولات صادراتی و اهمیت و تجارت محصولات غیرنفتی اهمیت خود را نشان دهد. تجارت بخش کشاورزی با توجه به هدف‌هایی مثل خودکفایی و امنیت غذایی و ارزآوری بالا اهمیت زیادی دارد. باید سیاست‌های مناسب در این باره اتخاذ شود و این سیاست‌ها بدون شناسایی و تشخیص عوامل مؤثر نمی‌تواند اتخاذ شود (حسینی و همکار، ۱۳۹۱: ۱).

ایجاد ثبات در روند صادرات اولین گام در راستای دستیابی به رشد اقتصادی ثابت قلمداد می‌شود. اولین گام در این مسیر شناخت عوامل مؤثر بر این روند و کنترل آن‌ها در بلندمدت است. از طرفی سیاست اتخاذشده توسط دولت در اهدای جوایز صادراتی و توانایی آن در کنترل نرخ ارز و از طرف دیگر توانایی صادرکنندگان در ایجاد ثبات در مقادیر محصولات صادراتی که با به‌کارگیری تکنولوژی‌های مدرن در امر تولید امکان‌پذیر است، عامل تعیین‌کننده‌ای در ثبات روند صادرات محصولات کشاورزی است (هدایت‌پور افشار و همکاران، ۱۳۹۳: ۱). توسعه صادرات غیرنفتی با محوریت جهش صادرات از اهداف بسیار مهم برنامه‌های توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی کشور به شمار می‌رود (یعقوبی، ۱۳۸۸: ۱)

۱. پیشینه پژوهش

جشاری و مرادی (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «تدوین راهبردهای توسعه اقتصاد کشاورزی نواحی روستایی استان سیستان و بلوچستان با رویکرد آینده‌پژوهی» به بررسی آینده‌پژوهی در

دوینگر و گری (۲۰۰۷)، در پژوهش خود با عنوان «آنالیز سناریو در ارزیابی اثر زیست محیطی: بهبود جست و جوها و بررسی های آینده» به بررسی پیشرفته ترین فناوری های مرتبط با آنالیز سناریو پرداخته اند و دو زمینه ای را که در آن، آنالیز سناریو می تواند در اداره اطلاعات انرژی^۱ مفید باشد توصیف کرده اند: در توصیف توسعه های آتی برای ارزیابی اثرات جمعی و در مدنظر قرار دادن تأثیر تغییر ضمنی (مثل تغییر اقلیم) بر پیش بینی اثر برای پروژه های خاص. آن ها با تشویق مشارکت کنندگان در اداره اطلاعات انرژی به یادگیری آنالیز مبتنی بر سناریو و اجرای روش های مبتنی بر سناریو به گونه ای که اداره اطلاعات انرژی بتواند در پیش بینی توسعه پایدار مؤثرتر باشد پژوهش خود را به پایان رسانده اند.

پاندای (۲۰۱۸) در مقاله خود چالش ها و چشم انداز آینده نانو تکنولوژی کشاورزی برای کشاورزی پایدار در هند را مورد بررسی قرار داده است. استفاده از نانوذرات به منظور بهبود دقت در تحویل مواد مغذی به بخش خاص در یک زمان خاص، در تولید محصولات کشاورزی به کار می رود. استفاده از مواد شیمیایی کشاورزی، مواد سرمایی، فیلترها؛ روش های لمینیت پتانسیل بالایی دارند که کشاورزی را سازماندهی و کارآمدتر با تبدیل فرآیندهای متداول کشاورزی. اگرچه نانو ساختارها مزایای فراوانی در بخش کشاورزی دارند. نگرانی های مربوط به در دسترس بودن، سنتز، سطح سمیت، خطرات بهداشتی، چالش های حمل و نقل و عدم سازگاری، ساختار نظارتی و پذیرش فناوری نانو در کشاورزی را محدود می کند. مقاله حاضر تلاشی است برای تجزیه و تحلیل و ارائه پیشنهادهایی برای ارزیابی فرصت ها، چشم اندازها، برنامه های کاربردی و

دریافتند که صادرات در تولید محصولات کشاورزی نقش مهمی دارد در حالی که از تمامی امکانات استفاده نمی شود. با توجه به رقم بالای ضایعات محصولات کشاورزی که حدود ۳۰ درصد است صادرات محصولات کشاورزی در کاهش ضایعات و ایجاد ارزش افزوده، درآمدهای ارزی و اشتغال نقش مهم دارد.

پیتر بارتکویاک و آنا بارتکویاک (۲۰۱۷)، در مقاله خود به بررسی پیشرفت فنی و تکنولوژیکی در زمینه توسعه پایدار کشاورزی در لهستان پرداخته اند. توسعه پایدار یک سیستم جدید را معرفی می کند. هدف از این مقاله بررسی پیشرفت فنی و تکنولوژیکی کشاورزی لهستان در زمینه اجرای مفهوم توسعه پایدار است. تجزیه و تحلیل ها نشان می دهد که بسیاری از مزارع از طریق سرمایه گذاری، از قبیل معرفی فن آوری های تولید انرژی صرفه جویی یا استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر، مدرن می شوند.

هارتمن (۲۰۱۱) در پژوهش خود به موضوع آینده نگاری شهری، پتانسیل ها و محدودیت های فعالیت های آینده نگر برای برنامه ریزی توسعه یکپارچه شهری پرداخته است و مفاهیم، روش های آینده نگری، ویژگی ها و کاربردهای آینده را در شهرها و توسعه شهری بررسی کرده است. از طریق بررسی تجارب آینده نگری شهرهای اروپا، مثل مادرید و لینز، او به این نتیجه رسیده است که روش های آینده نگری رویکردی نو و متنوع برای برنامه ریزی و برنامه های توسعه شهری ارائه می دهند و آینده نگری شهری می تواند چشم اندازهای بلندمدت و مقیاس های چندبعدی در برنامه ریزی توسعه شهری را فراهم کند. همچنین اطلاعات کاملی برای دو طرح توسعه شهری ارائه داده است. آینده نگری می تواند مشارکت گسترده ذی نفعان و مردم را فراهم آورد.

1. Energy Information Administration (EIA)

چالش‌های موجود در زمینه استفاده از فناوری نانو در بخش کشاورزی در هند.

گومسا، بانوز و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش خود به بررسی تجزیه و تحلیل یک قطعه زمین کشاورزی در یک محیط پیرامونی: از گذشته به آینده پرداخته‌اند، آنها به بررسی یک مطالعه موردی در شهر تورس و ودراس (پرتغال) پرداخته‌اند. این قلمرو تغییرات استفاده از زمین‌های کشاورزی را در بیست سال گذشته تجربه کرده است، اهداف مطالعه عبارتند از: شناسایی درجه‌های مختلف تقسیم‌بندی زمین‌های کشاورزی؛ تجزیه و تحلیل و تشخیص نیروهای راننده؛ شناسایی مقادیر مقیاس؛ و پیش‌بینی تقسیم‌بندی زمین‌های کشاورزی برای سال ۲۰۲۵ در سناریوی کسب و کار به طور معمول. این رویکرد متمرکز بر تجزیه و تحلیل خوشه‌ای برای تشخیص قطعه زمین کشاورزی و یک پروتومون چند لایه برای طرح بخشیدن به بخش کشاورزی است. نتایج نشان می‌دهد که فعالیت‌های انسانی یکی از علل اصلی تقسیم‌بندی زمین‌های کشاورزی است. همچنین پیش‌بینی می‌کند که تقسیم‌بندی زمین‌های کشاورزی در سال ۲۰۲۵ افزایش می‌یابد. این نتایج باید برای پیش‌بینی تقارن زمین کشاورزی و کاهش اثرات منفی استفاده شود.

ویگان و همکاران (۲۰۱۴) در یک سازمان پژوهشی دولتی سلسله‌مراتبی به بررسی ادغام مؤثر برنامه‌ریزی مشارکتی، با استفاده از آینده‌نگاری بلندمدت پرداختند. آن‌ها از طراحی محاوره‌ای ساختاریافته به عنوان روش برنامه‌ریزی استراتژیک مکمل در فرایند برنامه‌ریزی مبتنی بر قابلیت‌ها استفاده کردند. این دو روش در جلسات موازی با شرکت‌کنندگان سازمانی مختلف اجرا شدند. در حالی که به اشتراک‌گذاری اطلاعات بین گروه‌ها

به‌شدت محدود شده بود. شرکت‌کنندگان با استفاده از طراحی محاوره‌ای ساختاریافته به برنامه‌ریزی مؤثر ساختار دقیقی پرداختند که نشان‌دهنده مشکلات استراتژیک بلندمدت و ایده‌هایی به عنوان راه‌حل برای آن‌ها بود. این رویکرد آینده‌نگاری مشارکتی، توافق نظر زیادی را در مورد اولویت‌های سازمانی تعریف‌شده در سناریوها و مسیرهای سرمایه‌گذاری نشان داد. این مطالعه هم‌زمان با پیشنهاد مدیریت برای ادغام شش شاخه در بخشی از یک سازمان بزرگ دولتی تحقیقات و توسعه انجام شد. در این مطالعه از رویکرد آینده‌نگاری مشارکتی برای برنامه‌ریزی استراتژیک استفاده شده است.

شناسایی پیشران‌های مهم برای آینده مطلوب در توسعه صادرات محصولات کشاورزی برای ثبات کشاورزی ضروری است تا از بروز مشکلات در آینده جلوگیری کرد. مطالعه مشابهی در زمینه آینده‌پژوهی در صادرات محصولات کشاورزی یافت نشد

۲. روش‌شناسی پژوهش

نوع تحقیق بر اساس آینده‌پژوهی، تحلیلی و اکتشافی و ترکیبی از مدل‌های کمی و کیفی است. داده‌های کیفی با پرسش‌نامه باز و از طریق مصاحبه با کارشناسان و بررسی اسناد و داده‌های کمی مورد استفاده در این پژوهش به صورت عددی و از طریق وزن‌دهی پرسش‌نامه‌های دلفی تهیه شده است. بعد از جمع کردن شاخص‌ها و متغیرها، ماتریس اثرات متقابل در دو مرحله تشکیل شد. به طوری که شاخص‌ها در سطرها و ستون‌های آن قرار گرفته‌اند (زالی و عطریان، ۱۳۹۵). نرم‌افزار میک مک^۲ در محاسبات سنگین ماتریس اثرات

2. Mic mac

مرحله اول: در این مرحله پانل خبرگان تشکیل می‌شود.

مرحله دوم: از اعضا پانل خواسته می‌شود تا مهم‌ترین توصیف‌گرهای مسئله مورد پژوهش را مشخص نمایند.

مرحله سوم: اعضای پانل خواسته می‌شود تا حالت‌های احتمالی پیش روی هر توصیف‌گر را در قالب عبارات کلامی مشخص کنند.

مرحله چهارم: از اعضای پانل خواسته می‌شود تا اثر وقوع حالت را به صورت کلامی بیان کنند. این اثر می‌تواند از اثر خیلی زیاد تا بسیار ناچیز باشد.

مرحله پنجم: در نهایت اثرات شناخته شده در مرحله قبل بر روی یک طیف عددی از سه تا منفی سه قرار می‌گیرند و وارد ماتریس می‌شوند. این ماتریس به نرم‌افزار داده شده و خروجی‌های نرم‌افزار تحلیل می‌شوند.

باید دقت داشت که در فرایند انجام این پروژه مهم‌ترین قسمت‌ها کار کردن با خبرگان و استخراج ذهنیت آن‌ها یعنی همان چهار مرحله کیفی ابتدایی هستند که دقت و وسواس پژوهشگر را می‌طلبند. بعد از آن کمی کردن و تشکیل ماتریس و پردازش داده‌ها به وسیله نرم‌افزار انجام خواهد شد (عطریان و زالی، ۱۳۹۴).

۳. یافته‌های پژوهش

پیشران‌های به‌کاررفته در پژوهش شامل تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی، افزایش اطلاعات تجاری و اقتصادی، حضور در نمایشگاه‌های بین‌المللی، ایجاد اتحادیه‌های تولیدی و صادراتی، دعوت تاجران بازارهای هدف در ایران، بسته‌بندی

مقاطع کاربرد دارد. در این نرم‌افزار متغیرهای مهم شناسایی و در ماتریسی مثل ماتریس تحلیل اثرات وارد می‌شود و بعد از آن میزان ارتباط این متغیرها با حوزه مورد نظر مشخص می‌شود. با تحلیل میک مک و شناسایی عوامل اصلی می‌توان روابط بین متغیرها را نیز بررسی کرد و به تهیه سناریوی آینده پرداخت. میزان ارتباط با اعداد صفر تا سه سنجیده می‌شود: عدد صفر (بدون تأثیر)، عدد یک (تأثیر ضعیف)، عدد دو (تأثیر متوسط)، عدد سه (تأثیر قوی). داده‌ها معمولاً از طریق طوفان مغزی و یا به روش دلفی جمع‌آوری می‌شود و اطلاعات با همکاری کارشناسان به دست می‌آید (روحانی و آجلو، ۱۳۹۴: ۱). روش تحلیل اثرات متقابل / ساختاری به دنبال مشخص کردن متغیرهای کلیدی (آشکار یا پنهان) است و به منظور دریافت نظرات و تشویق مشارکت‌کنندگان و ذی‌نفعان در مورد جوانب و رفتارهای پیچیده و غیر قابل پیش‌بینی یک سیستم است. روش تحلیل ساختاری ابزاری است برای پیوند عقاید و تفکرات که از طریق ماتریس ارتباط تمامی متغیرهای سیستم، به توصیف و شناسایی سیستم می‌پردازد. توانایی این مدل در شناسایی روابط بین متغیرها و در نهایت شناسایی متغیرهای کلیدی مؤثر در تکامل سیستم است (نعیمی و پورمحمدی، ۱۳۹۵: ۵۳). این روش برای پرداختن به آینده‌های چندگانه غیر قابل پیش‌بینی و پیچیدگی‌های فوق‌العاده در محیط و بافتار جامعه کنونی، مناسب و کارآمد است (حاجیانی و قصاع، ۱۳۹۲: ۳۳). پس از شناسایی توصیف‌گرها از اعضای پانل خواسته می‌شود تا حالت‌های احتمالی پیش‌روی هر توصیف‌گر را در قالب عبارات کلامی مشخص کنند. هر توصیف‌گر می‌تواند چندین حالت احتمالی داشته باشد.

را در بخش صادرات نشان می‌دهد. در این نقشه اثرات قوی مشخص شده است. تصویر شماره ۳ اثرات غیرمستقیمی که بین پیشران‌ها هست را نشان می‌دهد.

در جدول شماره ۳ پیشران‌های استخراج‌شده از نرم‌افزار میک‌مک که بیشترین تأثیرگذاری را دارند، شاخص‌هایی که نقش تأثیرگذاری در روابط بین پیشران‌ها و دیگر شاخص‌ها را به وجود می‌آوردند و شاخص‌هایی که از روابط بین دیگر پیشران‌های کلیدی تأثیر می‌گیرند و شاخص‌هایی که نقش کلیدی و مهم ندارند، اما باید مورد توجه قرار گیرند و شاخص‌هایی که بیشترین نقش را در روابط بین متغیرها برای پیشرفت صادرات محصولات کشاورزی ایران را دارند آورده شده است.

پیشران‌های مؤثر بر بخش صادرات محصولات کشاورزی که بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری را دارند، شامل تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی، بسته‌بندی بر اساس سلاقی بازار، تولید محصولات باکیفیت صادرات‌محور، برقراری روابط تجاری قوی با کشورها و تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان هستند.

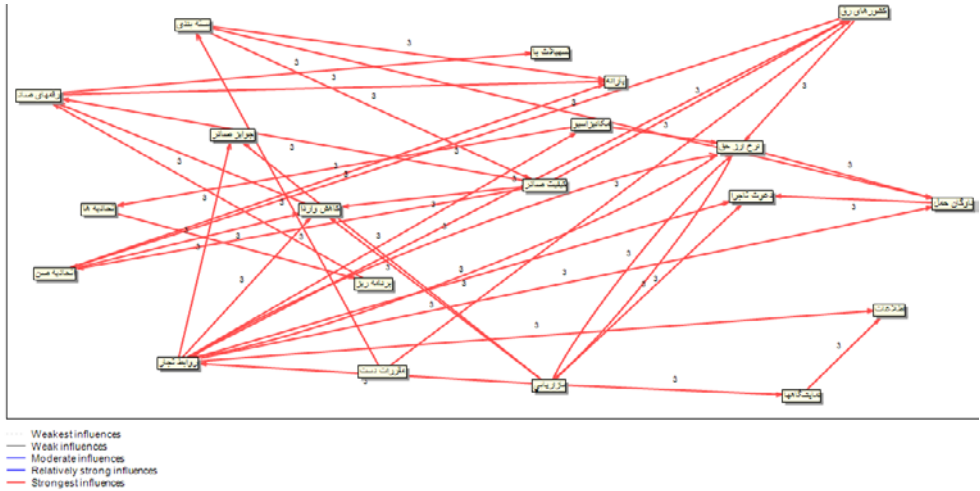
پس از بررسی ماتریس اثرات متقاطع و به دست آمدن پیشران‌های اصلی، یک ماتریس به صورت پرسشنامه در اختیار کارشناسان قرار گرفت. پرسشنامه تأثیر هر یک از این پیشران‌ها اگر در شرایط فعلی بماند (محتمل)، توسعه یابند (خوش‌بینانه)، تضعیف یابند (بدبینانه) را بررسی می‌کند. میزان تأثیرپذیری آن‌ها بر اساس ویژگی‌های محدود‌کننده شدید، محدود‌کننده متوسط، محدود‌کننده ضعیف، بدون تأثیر، تقویت‌کننده شدید، تقویت‌کننده متوسط، تقویت‌کننده ضعیف با درج اعداد ۳ تا -۳ - بررسی شد (جشاری و مرادی، ۱۳۹۷: ۲). برای

بر اساس سلاقی بازار هدف، بازاریابی دیجیتالی، توسعه سردخانه‌ها، شناسایی و ترویج رقم‌های صادراتی مناسب، آموزش کشاورزان در زمینه تولید صادراتی، توسعه صنایع فرآوری بر اساس نیازهای بازار هدف، آموزش کشاورزان درباره وضعیت صادرکنندگان کشورهای رقیب، تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان، برنامه‌ریزی آگاهانه و دقیق بلندمدت، تسهیل در پرداخت تسهیلات بانکی، اختصاص یارانه به صادرکنندگان، دادن جوایز صادراتی به صادرکنندگان، کاهش واردات محصولات کشاورزی، تولید محصولات باکیفیت صادرات‌محور، اصلاح و تسهیل مقررات دست‌وپاگیر قانونی و اداری، توسعه تاوگان حمل‌وقل با رویکرد صادراتی، افزایش مقدار نرخ ارز حقیقی، برقراری روابط تجاری قوی و توسعه مکانیزاسیون کشاورزی هستند. پس از تخمین در نرم‌افزار میک‌مک جداول شماره ۱ تا ۴ به دست آمد.

در جدول شماره ۲ ویژگی عمومی ماتریس آمده است. درجه پرشدگی بیش از ۷۵ درصد است که نشان می‌دهد پیشران‌هایی که انتخاب شده است بیش از ۷۵ درصد بر یکدیگر تأثیر دارند. در بخش توسعه صادرات ۲۳ پیشران مهم با ابعاد ۲۳ در ۲۳ با روش تحلیل اثرات متقاطع تشکیل شده است.

از بین ۲۳ پیشران انتخاب‌شده پنج پیشران که در ناحیه اول قرار دارند انتخاب شدند. میزان تأثیرگذاری این پیشران‌ها بیشتر از میزان تأثیرپذیری آن‌هاست و شامل تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی، بسته‌بندی بر اساس سلاقی بازار، تولید محصولات با کیفیت صادرات‌محور، برقراری روابط تجاری قوی با کشورها و تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان هستند (تصویر شماره ۱).

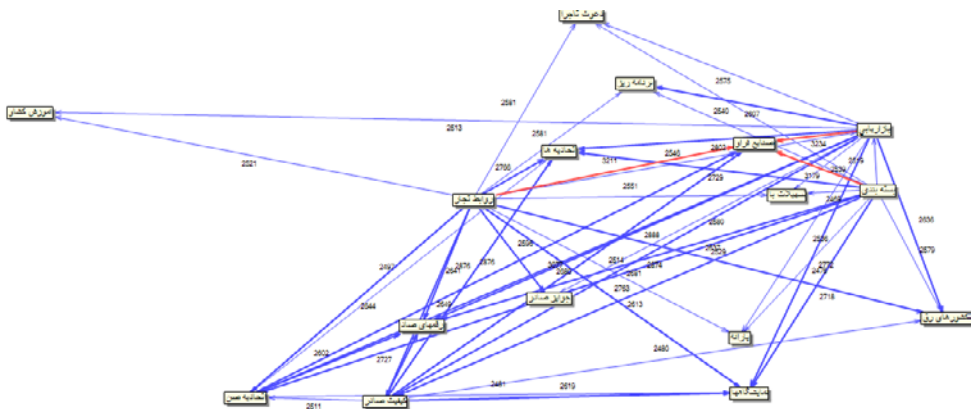
در تصویر شماره ۲ اثرات مستقیم بین پیشران‌ها

تصویر ۲. نقشه اثرات مستقیم بین پیشران‌ها (منبع: یافته‌های پژوهش)

طبق جدول شماره ۳ سناریو دوم که تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی در وضعیت خوشبینانه، بسته‌بندی بر اساس سلاقی بازار در شرایط بدبینانه، پیشران‌های تولید محصولات با کیفیت صادرات محور و برقراری روابط تجاری قوی با کشورها و تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان در حالت بینابین یا فعلی قرار دارند.

پنج پیشران اصلی ده وضعیت تعریف شده است که بر اساس احتمال شرایط خوش‌بینانه، شرایط محتمل (بینابین) و شرایط بدبینانه بررسی شده است (جشاری و همکار، ۱۳۹۸: ۵۱) که برای هر کدام راهبردهایی ارائه خواهد شد. بعد از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها و تحلیل داده‌ها سناریوهای زیر مشخص شد:

تصویر ۳. نقشه اثرات غیرمستقیم بین پیشران‌ها (منبع: یافته‌های پژوهش)

جدول ۲. سناریوهای محتمل صادرات

شاخص‌ها	پیشران‌ها
شاخص‌های تأثیرگذار که آینده کشاورزی استان به آن‌ها وابسته است	برقراری روابط تجاری قوی تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی تولید محصولات باکیفیت صادرات‌محور تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان
شاخص‌های تأثیرگذار در روابط بین پیشران‌ها و دیگر شاخص‌ها	بسته‌بندی بر اساس سلاقی بازار هدف توسعه صنایع فرآوری بر اساس نیازهای بازار هدف شناسایی و ترویج رقم‌های صادراتی مناسب ایجاد اتحادیه‌های تولیدی و صادراتی حضور در نمایشگاه‌های بین‌المللی
شاخص‌های تأثیرپذیر	آموزش کشاورزان درباره وضعیت صادرکنندگان کشورهای رقیب اختصاص یارانه به صادرکنندگان دادن جوایز صادراتی به صادرکنندگان دعوت تاجران بازارهای هدف در ایران برنامه‌ریزی آگاهانه و دقیق بلندمدت تسهیل در پرداخت تسهیلات بانکی
شاخص‌هایی که نقش کلیدی ندارند اما باید به آن‌ها توجه شود	افزایش مقدار نرخ ارز حقیقی افزایش اطلاعات تجاری و اقتصادی توسعه ناوگان حمل‌ونقل با رویکرد صادراتی کاهش واردات محصولات کشاورزی توسعه سردخانه‌ها
شاخص‌هایی که بیشترین نقش را در روابط بین متغیرها دارند	آموزش کشاورزان در زمینه تولید صادراتی برنامه‌ریزی آگاهانه و دقیق بلندمدت حضور در نمایشگاه‌های بین‌المللی

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳. سناریوهای محتمل کشاورزی استان

سناریوها	پیشران‌های مهم	وضعیت
سناریو اول	تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی	بینلین
	بسته‌بندی بر اساس سلايق بازار	بینلین
	توليد محصولات با کیفیت صادرات‌محور	در شرایط خوش‌بینانه
	برقراری روابط تجاری قوی با کشورها	بینلین
سناریو دوم	تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان	بینلین
	تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی	در شرایط خوش‌بینانه
	بسته‌بندی بر اساس سلايق بازار	در شرایط بدبینانه
	توليد محصولات با کیفیت صادرات‌محور	بینلین
سناریو سوم	برقراری روابط تجاری قوی با کشورها	بینلین
	تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان	بینلین
	تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی	بینلین
	بسته‌بندی بر اساس سلايق بازار	در شرایط بدبینانه
سناریو سوم	توليد محصولات با کیفیت صادرات‌محور	در شرایط بدبینانه
	برقراری روابط تجاری قوی با کشورها	بینلین
	تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان	در شرایط خوش‌بینانه

منبع: یافته‌های پژوهش

۴. بحث و نتیجه‌گیری

بسته‌بندی مناسب، نبود صنایع فرآوری، نبود ادوات مناسب، ضعف ناوگان حمل‌ونقل، نبود بازاریابی مناسب و درصد بالای ضایعات و غیره اشاره کرد. اهداف این پژوهش تدوین راهبرد ارتقای صادرات محصولات کشاورزی و توانمندی مدیران در اولویت‌بندی گزینه‌های استراتژیک برای آینده است. در این پژوهش سعی بر آن شد که ابتدا پیشران‌های اثرگذار بر توسعه صادرات محصولات

کشورمان وابستگی زیادی به درآمدهای ارزی حاصل از نفت دارد. وجود نوسانات قیمتی در بازار نفت باعث شده درآمد ارز کشور با نوسانات زیادی روبه‌رو شود و کشور را تحت تأثیر قرار دهد. افزایش صادرات غیرنفتی برای تأمین ارز موردنیاز کشور بسیار حیاتی است. از موانع صادرات می‌توان به نبود

جدول ۴. درصد هریک از سناریوها در صادرات

سناریو	درصد
اول	۳۱
دوم	۴۴
سوم	۱۵

منبع: یافته‌های پژوهش

و صنایع تبدیلی پایین است. در حالی که برای ورود در بازارهای جهانی و به دست آوردن ارزش افزوده حاصل از صدور، محصولات کشاورزی باید مورد توجه قرار گیرد. تقویت زنجیره پسین تولید محصولات کشاورزی شامل ایستگاه‌های جمع‌آوری و بسته‌بندی محصولات کشاورزی، احداث انواع سردخانه و کارگاه‌های فرآوری محصولات کشاورزی می‌تواند در افزایش صادرات محصولات کشاورزی کمک شایانی کند.

پیشران بعدی که تولید محصولات باکیفیت صادرات محور است در وضعیت خوش‌بینانه قرار دارد. می‌توان با متنوع کردن محصولات صادراتی باعث رونق صادرات این محصولات شد. تولید محصولات مناسب از لحاظ کیفی مطابق خواست بازار هدف، علاوه بر افزایش قیمت صادراتی می‌تواند مقدار صادرات محصولات کشاورزی را افزایش دهد.

پیشران بعدی که برقراری روابط تجاری قوی با کشورهاست در وضعیت بینابین قرار دارد. اگر به این شاخص توجه نشود باعث می‌شود درجه ریسک صادرکنندگان محصولات کشاورزی افزایش یابد. تجارت خارجی از موارد مهم توسعه اقتصادی و منبع ارزآوری برای کشور است. دولت باید برای توسعه صادرات و دستیابی به بازارهای جدید با کشورهای

کشاورزی کشور شناسایی شود. سپس کلیدی‌ترین پیشران‌ها شناسایی شود و با تشکیل فضای سناریوهای مختلف، محتمل‌ترین سناریو شناسایی و راهبردهای متناسب با آن سناریو ارائه شود. سه سناریو تأثیرگذار در توسعه صادرات به دست آمد که می‌تواند در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری راهنمای مدیران و متخصصان بخش کشاورزی باشد.

در سناریوی اول که پیشران تقویت ساختاری و محتوایی در حوزه بازاریابی در وضعیت بینابین قرار دارد، می‌توانیم بگوییم بازاریابی امکان جذب بیشتر محصولات کشاورزی در بازار را فراهم می‌کند. نبود استراتژی مناسب بازاریابی از نقاط ضعف صادرات محصولات کشاورزی است. باید با تأمین زیرساخت‌های بازررسانی و بازاریابی، مانند پایانه‌های حمل بار و سردخانه‌ها این حوزه را تقویت کرد و با توسعه و گسترش بسته‌بندی و برند تجاری، به همراه بالا بردن کیفیت محصولات، این بخش را ارتقا داد.

پیشران بسته‌بندی بر اساس سلايق بازار در وضعیت بینابین قرار دارد. می‌توان گفت روش‌های بسته‌بندی جدید مطابق با سلیقه مصرف‌کننده می‌تواند نقش مهمی در افزایش صادرات داشته باشد. سهم ایران در بازارهای جهانی کالای کشاورزی

متعدد وارد مذاکره شود. هم به دنبال بازارهای جدیدی باشد و هم بازارهای موجود را حفظ کند.

پیشران تشکیل اتحادیه صنفی صادرکنندگان در وضعیت بینابین قرار دارد. افزایش سیاست‌های حمایت از صادرات و اعطای جوایز صادراتی به صادرکنندگان باعث افزایش انگیزه صادرکنندگان می‌شود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

تمامی اصول اخلاقی در این مقاله در نظر گرفته شده است. شرکت کنندگان در جریان هدف تحقیق و مراحل اجرای آن قرار گرفتند. آنها همچنین از محرمانه بودن اطلاعات خود اطمینان داشتند و می‌توانستند هر زمان که بخواهند مطالعه را ترک کنند و در صورت تمایل، نتایج تحقیق در اختیار آنها قرار خواهد گرفت.

حامی مالی

این تحقیق هیچ کمک مالی از سازمان های مالی در بخش های عمومی، تجاری یا غیر انتفاعی دریافت نکرد.

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان به طور یکسان در تهیه این مقاله مشارکت داشتند.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع فارسی

- جشاری، س. و مرادی، ا. (۱۳۹۸). تدوین راهبردهای توسعه اقتصاد کشاورزی نواحی روستایی استان سیستان و بلوچستان با رویکرد آینده‌پژوهی. *مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۳(۳)، ۶۶-۵۱.
- جشاری، س. و مرادی، ا. (۱۳۹۸). *تحلیلی بر پیشران‌های توسعه بخش زراعی استان سیستان و بلوچستان با اصول آینده‌پژوهی*. همایش ملی اقتصاد مدیریت توسعه و کارآفرینی با رویکرد حمایت از کالای ایرانی، زاهدان، ایران، ۱۲ اردیبهشت.
- سیاح مفضلی، ا. و اسدی، ع. ر. (۱۳۹۴). بررسی ساختارهای فکری و مفاهیم کلیدی در آینده‌پژوهی و ارائه چارچوب اجرای مطالعات آینده پژوهی. *فصلنامه آینده‌پژوهی مدیریت*، ۱(۱۲)، ۲۶-۱۵.
- نصر الهی، ب. (۱۳۹۵). الزامات آینده‌پژوهی. *فصلنامه توسعه و آینده‌پژوهی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان*، ۱(۱)، ۲-۱.
- اصلاتیان، م. و کرد، ب. (۱۳۹۵). رویکردی آینده‌پژوهانه به برنامه‌ریزی راهبردی منابع انسانی با استفاده از روش فراترکیب. *مدیریت شهری*، ۱۵(۴۵)، ۴۱۶-۳۸۹.
- عیوضی، م. ر. (۱۳۹۵). آینده‌پژوهی سیاسی. *فصلنامه راهبرد*، ۲۵(۹۹)، ۱۹۸-۱۷۷.
- قاسمی نژاد، پ. حسینی، م. راستی فر، م. و بیگلری، م. (۱۳۹۰). *بررسی چالش‌های گسترش صادرات محصولات کشاورزی و کاهش ضایعات در محصولات طبیعی*. همایش ملی اشتغال و دانش آموختگان کشاورزی و منابع طبیعی، تهران، ایران، ۲ آذر ۱۳۹۰.
- عبدالرحیمیان، م. ح. و خرم، م. (۱۳۹۵). شناسایی و رتبه بندی عوامل موثر بر صادرات محصولات کشاورزی با استفاده از تکنیک TOPSIS. *سومین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد مدیریت حسابداری با رویکرد ارزش آفرینی، شیراز، ایران، ۲۰ اردیبهشت ۱۳۹۵*.
- حسینی، ص. و همایون پور، م. (۱۳۹۱). بررسی عوامل موثر بر صادرات محصولات کشاورزی ایران. *مجله اقتصاد کشاورزی*، ۴(۴)، ۱۶-۱.
- هدایت پور افشار، ب. کریمی، م. و ضیایی، غ. (۱۳۹۳).
- نگاهی بر عوامل موثر بر روند صادرات محصولات کشاورزی. همایش بین‌المللی مدیریت، تهران، ایران، ۱ آذر ۱۳۹۳.
- یعقوبی، ج. (۱۳۸۸). *بررسی منابع توسعه صادرات محصولات کشاورزی در استان زنجان و ارائه راهکارهایی برای رفع آن*. ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، کرج، ایران، ۱۴ بهمن ۱۳۸۸.
- سهرابی اطهر، ف. و تیزچنگ، ا. (۱۳۹۶). تاثیر متغیرهای کلان اقتصادی منتخب و برنامه‌های توسعه ای پس از انقلاب بر عرضه صادرات محصولات کشاورزی. *فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، ۹(۳۵)، ۲۶۰-۲۴۹.
- زالی، ن. (۱۳۹۴). آینده‌نگاری راهبردی و سیاست‌گذاری توسعه گردشگری منطقه‌ای با رویکرد سناریونویسی نمونه موردی استان همدان [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. گیلان: دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه گیلان.
- روحانی، آ. و آجرلو، س. (۳۹۴). *آموزش نرم‌افزار mic mac*. تهران: نشر آرنا.
- نعیمی، ک. و پورمحمدی، م. ر. (۱۳۹۵). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده سکونت‌گاه‌های فرودست شهری سنندج با تأکید بر کاربرد آینده پژوهی. *فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری*، ۵(۲۰)، ۶۴-۵۳.
- حاجیانی، ا. و قصاب، م. (۱۳۹۲). آینده و سناریو نگاری، طبقه‌بندی روش‌ها و دسته‌بندی سناریوها. *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۲(۸)، ۶۲-۳۳.
- حسینی زاده کریمی، م. و عرب صالحی نصرآبادی، ع. (۱۳۹۹). *بررسی و کنکاش در مشکلات بخش کشاورزی ایران و ارائه راهکارهای برون رفت از آن*. ششمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی، اقتصاد و حسابداری، تهران، ایران، ۱۷ اسفند ۱۳۹۹.

References

- Aslanian, M., & Kord, B. (2017). [A future approach to strategic human resource planning: Using the meta-combined method (Persian)]. *Urban Management*, 15(45), 389-416. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=300930>
- Glenn, J. C. (2009). Introduction to the futures research methods series. In J. C. Glenn, & T. J. Gordon (Eds.), *Futures research methodology*. Washington, DC: Millennium Project. https://www.google.com/books/edition/Futures_Research_Methodology/IfoyzgEACAAJ?hl=en
- Hartmann, C. (2011). *From urban foresight to urban futures? Potentials and limitations of forward looking activities for integrated urban development*. Paper presented at The Proceedings REAL CORP Tagungsband, Essen, Germany, 18-20 May 2011. https://programm.corp.at/cdrom2011/papers2011/CORP2011_93.pdf
- Duinker, P. N., & Greig, L. A. (2007). Scenario analysis in environmental impact assessment: Improving explorations of the future. *Environmental Impact Assessment Review*, 27(3), 206-219. [DOI:10.1016/j.eiar.2006.11.001]
- Bartkowiaka, A., & Bartkowiak, P. (2017). Technical and technological progress in the context of sustainable development of agriculture in Poland. *Procedia Engineering*, 182, 66-75. [DOI:10.1016/j.proeng.2017.03.118]
- Pandey, G. (2018). Challenges and future prospects of agri-nanotechnology for sustainable agriculture in India. *Environmental Technology & Innovation*, 11, 299-307. [DOI:10.1016/j.eti.2018.06.012]
- Jashari, S., & Moradi, E. (2019). [Develop strategies for the development of agricultural economics in rural areas of Sistan and Baluchestan province with a Futures study-approach (Persian)]. *Journal Space Economy & Rural Development*, 8(29), 51-66. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3353-fa.html>
- Jashari, S., & Moradi, E. (2019). [An analysis of the drivers of development of the agricultural sector of Sistan and Baluchestan province with the foundation of futures studies (Persian)]. Paper presented at: National Conference on Economics, Development Management and Entrepreneurship with the Approach of Supporting Iranian Goods, Zahedan, Iran, 2 May 2019. <https://civilica.com/doc/914619/>

